

ESZMETÖREDÉKEK.

SZOKRATESZ KUBIZMUSA.

Az ember több intellektuális és morális tehetsége és ezek között a művészet nem fejlődhet ki azon evolúció útján és törvényei szerint, melynek teste fejlődését köszöni — mondja a Darwin-kommentátor Alfred Russel Wallace.

Az ősember festett, karcolt, faragott. S mindegy és tisztán csak paleontológiai probléma, hogy az ősművészt mi inspirálta az alkotásra: vallás-e, mágia, szerelem, avagy ösztönös szépségkívánás, alkotásvágy, halhatatlanság tudatalatti kívánsága — mindegy: a százalokban meglehellő élet, mindenség, zuhogó történések. S mindegy, hogy — mint Wells hiszi — a paleolit embere valóban abban a hitben élt-e hogy állatjai vadászszerencsét hoznak s hogy művészi csontfaragásainak némelyike valóban fétis volt-e: az elhatározó, a földolog az, hogy konkrét élményeit elemi parancsra képpé, szoborrá karcolta, gyúrta — s tette mindezt a legmaibb *expresszió* primer, gyors, expanzív élménykivetésével és annak megkapó, szuggesztív, primitív erejével.

Hátrafelé nem szabad menni. De van úgy, hogy az egyenes út visszavisz: ha földet kerülsz, szülőföldre kénytelen-kelletlen visszatérsz. A művészet hozzáig-fejlődésével a kör bezárult, a vonal önmagába visszatért. A mai zene, reprezentánsai, Bartók, Kodály, Stravinszkij, Schönberg, Honegger, Ravel műveiben s a jazzben (instrumentumaiban) visszatért az embernek legősibb, elementáris, legmélyebben-emberi, primer zenei élményéhez, a természet kollektív ritmusához. Az új építőművészet is szakított minden cikornyás és maltert-cizelláló architektúrával és tisztább, ősbibb szépséget keres, amely egyúttal praktikus is, sőt elmélete szerint csak az az igazi építészeti szép, ami tudván praktikus rendeltetését, aszerint igazodik — lásd: *Neue Sachlichkeit*, Dessau, Gropius, Moholy-Nagy . . . Ismert dolgokat mondok, de a közlendőm premisszáit kíván, hadd folytassam tehát: az új festészet épígy, minden érzékszerveinkre rákódott raffinériát lerázva, visszavezetett a szépségek természetes megélésére; az ősi színek és vonalak abszolút szépségére, — szín és vonal: nemcsak a pikturában, de építésben, zenében, mindenütt — amit csak az érintetlen ember, az ősember tudott igazán érezni — aki festményeket ugyan soha nem látott, de a festmények örökké variált modelljét, a természetet látta maga körül és magában: minden pórásával a Teljességet.

Az új idők művészetének ez a hirtelenjött „atavizmusa“ — lehet — nekem sem mindent-megoldó: a komplikáltságot tartom annyira, mint a primitivitást, a fölfelé-differenciálódást többre, mint a magam-devalválását. De biztos, hogy leplek és homályok alatt egy a folytonos szépségideál, ami kísért, amihez egyre közelebb szeretnének jutni, s itt érkeztem el furcsa közölnivalómhoz.

A művész, aki jelenti a legdúsabb életet, a legteljesebb életörömet, a legnagyobb lendületet, édes embertestvére a műélvezőnek: segítő keze, megjött szava, zenévé finomult hangja, táncos lába, muzsikáló szive. S ha a műélvező a művésszel együttlendül, az időtlenben van s ebben a dimenzióban megtetszik, hogy a ma művészi törekvései, bármint változtak is légyen álcái, kifejezési formái — minden korokéi voltak.

Ma az esztéták és filozófusok igen jelentékeny része, mint legtermészetesebb, adott szépségben: a *szimmetriában* és ezen túl, a szerintük tisztultabb szépségfogalmat jelentő geometrikus ábrákban látja a zeneivel vetekedhető, abszolút képzőművészeti szépség lehetőségét.

Nos — már Szokratesz *Filebosz vagy a Gyönyör* című dialógusában így beszél Protarchoszhoz:

Mikor a formák szépségéről szólok, nem azt értem rajta, amit a nagy tömeg képzel: az élő testek, vagy valamely festménynek szépségét, hanem beszélek az egyenesről és a körről és a belőlük keletkező síkokról és tömör testekről, melyeket vagy körzövel, vagy szögmérő segítségével állítanak elő, ha ugyan érted, amit mondani akarok. Állítom, hogy ezek az alakok nem hasonlítanak a mindennapi élet alakjaihoz, — amelyek csak bizonyos szempontból, bizonyos célra szépek és csak arányaik által lesznek szépekké — de ön magukban is, szépek, természetüknél fogva s oly gyönyöröket nyújtanak, amelyeket más alak nem kelthet, mert semmi közük nincs az érzéki gyönyörűséghez.

Szokratesz mintha szóról-szóra Guillaume Apollinaire elméletét mondaná és magyarázza, ha meg nem is magyarázza — akaratlanul is — a Picasók, Matisse-ok Kokoschkáék pikturáját, amely emberi arcot s minden egyebet körökre, prizmákra, kúpokra és piramisokra analizál és — állítom, hogy ezek az alakok nem hasonlítanak a mindennapi élet alakjaihoz — a természettől más dimenziókba távolodva, színjátéso geometriai koncepciókat állít össze.

Szokratesz szava egy tisztultabb művészet hirdetése, a plátóni ideálfilozófia dogmatikájához nagyszerűen beleillő szólam. A művészi szépnak nem szabad érzékeinket földi asszociációkra vonnia, asszociációs érzékünket ki kell ragadnia a mostani dimenzióból, lehetőségekből s fülünkkel, szemünkkel együtt egy ember- és természetfölötti, nagyszerű transzcendentális hallásra, látásra, asszociációs képességre beállítani.

Emberfölötti feladat, de a célkitűzés már Szokrateszben ütközik. Körök rendjén vonuló fonál: örök szépségnek ideálja. Tán föl is ütötte fejét öntudatlan imitt-amott — Marc Chagall ösül ma is Paolo Uccello-t vallja — s hogy asszociációk, evilági gondolatok nélkül lehet-e számunkra szépség, vagy a szokrateszi ideál számunkra megközelíthetetlenül fog lebegni továbbra is az embertelen igazságok között — nem tudom. Ki kellene szállnunk talán magunkból s átlépni magunkon, hogy elérkezhessünk a végső Szépség megismeréséig — s itt Szokratesz már nemcsak az új művészet tapogatózó igazságának pre-judikál, hanem közeli asszociációval Nietzsche szava zendül föl benne: „az ember olyan dolog, amin által és túl kell lépni, hogy olyanok legyünk magunk előtt, mint az embernek a majom: nevetség és fájdalmas szégyen“.

(Szeged.)

Rónai Mihály András.

BÉCSI FRANCIA NYOMTATVÁNYOK.

A magyar szellemtörténet egyik legfontosabb kutatási területe a bécsi kultúra. Amíg nem áll előttünk a maga egészében és minden részletégaiban az autonóm bécsi német szellemi élet, addig a magyar fejlődést sem tudjuk genetikusan hozzákapcsolni a nyugati irodalmakhoz. A bécsi szellemiség kutatása — az osztrákok után — elsősorban nekünk magyaroknak eminens érdekünk: ezt a két